

WANDELROUTE CENTRUM GENDT (ca. 3 km, ruim 1 uur)

1. Een goed punt om deze wandeling te beginnen is bij het cultureel centrum De Leemhof in de

Dorpstraat. De Leemhof werd in 1988 gebouwd. Als wijkcentrum kwam het in de plaats van boerderij De Lootakkers dat in de 10 jaar ervoor langzamerhand te klein en ongeschikt voor alle activiteiten was geworden. De naam de Leemhof was afgeleid van de oude naam van de Dorpstraat, Leemstraat, en dat zegt voldoende over de conditie van het wegdek toen. In 1935 werd het Dorpstraat. Eerder, sinds 1911, stond op de plek van de Leemhof de oude Mariaschool, een basisschool

voor meisjes.

2. Vanaf De Leemhof steekt u de straat over naar het **Kerkepad.** Dit leidt naar de uit de 14e

eeuw daterende toren van het protestantse kerkje; één van Gendts officiële monumenten. Voor de onderzijde zijn deels nog resten van de vroegere romaanse kerk gebruikt. De klokverdieping heeft gekoppelde galmgaten binnen een gotische spitsboog. De in 1923 reeds gerestaureerde toren moest in verband met oorlogsschade in 1958-1959 weer hersteld worden. Toren en gebedsruimte van de kerk zijn sinds het midden van de 19e eeuw gescheiden.

Van de kerk is slechts het gotische koor overgebleven, want door het kleine aantal protestanten in Gendt werd sinds 1741 de dienst alleen in het koor gehouden. De rest van de kerk werd door de voorloper van het huidige Waterschap Rivierienland, het Ambt, gebruikt als dijkmagazijn. Gereedschap en versterkingsmateriaal werd opgeslagen 'in de buick der kerke' en de zijbeuken. Aan onderhoud werd nauwelijks gedaan zodat dit stuk in verval raakte en in 1844 totaal verdween. In dat jaar werd wel het koor vergroot. De lage muren tussen koor en toren die er nu staan, zijn gebouwd op de

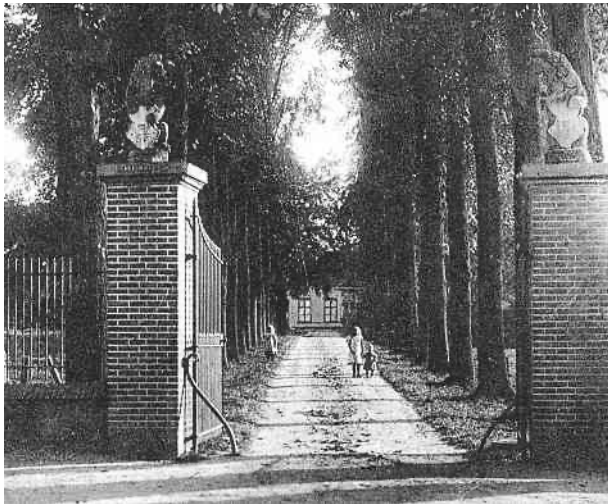
fundamenten van de 12e-eeuwse kerk. Onder de toren zat ooit een cachot, voorzien van een ijzeren deur met tralies. Rond de jaren zestig is de zware oorlogsschade aan het koor en de toren hersteld.

3. Vanuit de kerk gaat u verder rich-

ting **Markt**. Ooit stond hier op nummer **Markt 20-22** het in 1899 gebouwde gemeentehuis, later in het begin van de jaren vijftig verbouwd en uitgebreid door architect Ch. Estourgie. Na de oorlog heeft het diverse bestemmingen gehad: landbouwschool, schoenfabriek (modeschoenenatelier Wellen), verenigingsgebouw (scouting), dorpswerkplaats, gemeentewerken en onderkomen van de Historische Kring Gende. Nu komt er een appartementencomplex.

Door archeologische vondsten weten we dat Gendt een heel oude bewoningsplaats is. De oudste bewoning werd tijdens de dijkverzwaring in Hulhuizen ontdekt en stamt uit de vroege ijzertijd (ong. 600 v. Chr.). Er zijn intussen vijf oude bewoningsplaatsen in Gendt bekend: bij voetbalveld Hulhuizen, Flieren/Hegsestraat, rond boerderij de Woerd, West-Vleumingen en Ganita. Dat laatste gebied wordt begrensd door Dijkstraat/Markt/dijk en Burchtgraafstraat. Het werd voor het eerst schriftelijk vermeld in 793 als 'Gannete marca'. In 1233 kreeg de plaats van graaf Otto II van Gelre stadsrechten. U staat hier dus op een heel oude bewoningsplaats, waar de marca Ganita, het gebied waarvan de Hof van Gendt de kern uitmaakte, naar alle waarschijnlijkheid gesitueerd moet worden. Uit archeologisch onderzoek is gebleken, dat het gebied in het begin van onze jaartelling bewoond was. Er is ook Bataafs aardewerk gevonden, zij het slechts één scherfje. Daarnaast is er Karolingisch en laat-middeleeuws aardewerk aangetroffen.

4. U wandelt verder richting Nijmeegsestraat. Vlak ervoor ziet u links de straat Huis te Gendt, geflankeerd door twee wapenleeuwen. Hier stond ooit het herenhuis Huis te Gendt, dat bewoond werd door een adellijk geslacht met als belangrijkste man de Heer van Gendt. Eerst was het huis van de adellijke familie Van Pantaleon Van Eck en later van Des Villates. De wapenleeuwen zijn in 2017 vanaf het gemeentehuis

van Gendt hier teruggeplaatst, omdat ze oorspronkelijk bij de ingang van Huis te Gendt hoorden. Ze stonden ooit bij het hek van de oprijlaan naar het huis. De leeuwen waren oorspronkelijk beschilderd, want er zijn nog sporen van polychromie aangetroffen. Ze zijn gerestaureerd, omdat ze in de oorlog nogal beschadigd geraakt waren. Indertijd zijn ze verkocht, maar in 1928 heeft de toenmalige burgemeester er weer de hand op weten te leggen. Daarna prijkten

ze vele jaren voor de burgemeesterswoning van burgemeester Mulders en daarna voor het gemeentehuis.

5. U wandelt de **Nijmeegsestraat** in. Na zo'n 250 m. ziet u aan de linkerkant het gemeentehuis, nu Villa Ganita genaamd, het onderkomen van de Historische Kring Gende. Aan de zijkant rechts is Oorlogsmuseum Niemandslant gevestigd en links van Villa Ganita

is de toegang tot een ruimte van Goed Spul. Achter u staat het oorlogsmonument. Het ge-

meentehuis is in 1926 als dokterswoning gebouwd voor huisarts Coenders. De gevel met middenrisaliet (uitspringend gedeelte) is in eclectische stijl (met classicistische elementen en motieven uit de Lodewijkstijlen). Ed van Teeseling was verantwoordelijk voor het beeldhouwwerk aan de gevel, voorstellende putti met manden met fruit. Dit om de fruitteelt in Gendt te gedenken. Een tandarts heeft na de oorlog een tijdlang op de bovenverdieping gepraktiseerd, terwijl de benedenverdieping door de gemeentelijke afdelingen gebruikt werd. Naderhand had de gemeente echter het hele gebouw nodig en nog een dependance aan de Markt tot de herindeling in 2001. Toen ging de gemeente Gendt tot de gemeente Lingewaard behoren.

6. Het oorlogs/bevrijdingsmonument dat ook gemaakt is door Ed van Teeseling uit Nijmegen, werd op 6 november 1950 onthuld. Een vrouwenfiguur symboliseert de bevrijding, terwijl een kind de toekomst voorstelt. Kinderen van de basisscholen in Gendt hebben het monument geadopteerd. Als De Tuin van de Vrijheid hebben ze enkele mozaïeken gemaakt die voor het monument liggen en zorgen zij ervoor dat bij de jaarlijkse dodenherdenking en bevrijdingsdag het monument er piekfijn bij ligt

7. U passeert verder aan de Nijmeegsestraat een bushokje in oude stijl, tot stand gekomen op verzoek van de Historische Kring Gende. Dan staat u bij het verpleeg/verzorgingshuis De Hof van Breunissen. Vroeger stond hier het St. Jozefklooster. Doordat de zusters steeds meer mantelzorg gingen verlenen en ook bejaarden opnamen werd het een bejaardenhuis. Bij de herbouw enige jaren terug, waardoor de bewoners een eigentijdse woonruimte kregen en er een parkeerkelder aangelegd werd, kwam er een kunstwerk voor te staan, het Nest van de gebr. Rooding, om het warme thuis-

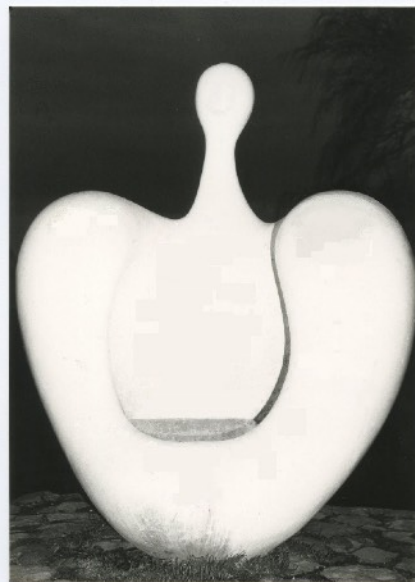
gevoel te symboliseren.

8. Ongeveer 10 m verderop gaat u de **Poelwijklaan** in. Deze straat is genoemd naar het oude huis Poelwijk dat in 1441 voor het eerst genoemd werd. Het hele terrein was door een gracht

omgeven. De Poelwijktoren, gebouwd op vierkante plattegrond, dateert uit de 15e eeuw en

was vroeger een poorttoren. Door middel van grote doorgangen werd toegang gegeven tot het voormalige kasteel Poelwijk. Later werden de doorgangen dichtgemetseld en kreeg het de functie van woontoren. Aan de bovenzijde is een uitkraging op spitsboognissen met kraagstenen (uitspringend, ingemetselde stenen) te zien. De gerestaureerde Poelwijktoren is sinds 1959 in het bezit van de Stichting Geldersch Landschap en Kasteelen. Het landgoed Poelwijk is particulier bezit en heeft een bed and breakfast in een bijgebouw.

9. Het best kunt u nu terug in de Poelwijklaan wandelen en dan rechtsaf de **Europalaan** in tot helemaal tot boven de **Waaldijk**. Hier ziet u rechts in de polder een locomotiefje met lorries. Deze staan er sinds 1996 als herinnering aan het kleitransport van de steenfabrieken. Ze worden door een groep vrijwilligers van de kring onderhouden. De steenfabricage was een belangrijke nijverheid voor Gendt. Vanaf het midden van de 19de eeuw hebben honderden inwoners van het dorp in de baksteenindustrie gewerkt. In 1851 waren er drie fabrieken: twintig jaar later was het aantal gegroeid tot zeven. Ruim een eeuw later is er nog één fabriek: 'De Zandberg'.

10. Via de slingerende dijk loopt u richting protestantse kerk. Onderweg passeert u Ruimzicht, een naam die geen nadere toelichting behoeft. Dan ziet u al gauw een beeld van Huub

Kortekaas, een gent. De Gent, een mannelijke gans, verwijst met zijn naam mogelijk naar de plaatsnaam Gendt. Tevens heeft de gans sinds de Romeinse tijd de naam waakzaam te zijn zodat hij hier op deze plaats ook een soort beschermfunctie lijkt te vervullen. Voorheen stond

er op deze plaats een ander, vroeg werk van de autodidact Kortekaas, nl. de polyester Witte Dijkmoeder. Helaas werd dit beeld onherstelbaar vernield; in 1986 kwam de Gent ervoor in de plaats. Op de toren van de hervormde kerk staat eveneens een gent. De naam Gendt wordt op verschillende manieren verklaard, bijvoorbeeld 'poel', ontstaan door het gedeeltelijk verzanden van een Waalarm of vanuit het Keltische woord gena (mond, samenvloeiing); een plaats ontstaan waar Rijn en Waal bij elkaar

zijn, zoals het Belgische Gent, gelegen aan de Schelde en de Leie. Door klankverschuivingen kan uit gena via een aantal variaties Gendt ontstaan zijn.

11. Een wijk uit de jaren zeventig, de Dries laat u rechts liggen wanneer u de **Dijkstraat** neemt. De Dries is een autovrije wijk, een trend in die tijd. Links passeert u een aantal tweedoordeurwoningen in de zogenaamde Delftse stijl, gebouwd in de jaren vijftig en tegenwoordig

al huizen met de status van gemeentelijk monument. U loopt de Dijkstraat helemaal uit en aan het eind van de weg op de kruising met de **Dorpstraat**, ziet u rechts wat ooit het warenhuis van Van Driel was. Het werd in de jaren dertig gebouwd door de Huissense architect Berendsen. Opvallend is het torentje met vijfzijdige uitspringende vensters. Tot 1935 heette de Dorpstraat Leemstraat en tegenover Van Driel bij café de Kalkoen stond de belangrijkste halteplaats van de Betuwsche Stoomtramweg Maatschappij. Tussen 1908 en 1933 zorgde de BSM voor de verbinding van de Over-Betuwsche dorpen met Arnhem en Nijmegen. Vanaf het laatstgenoemde jaar werd de taak van de tram overgenomen door de (goedkopere) bus. Het isolement van de Over-Betuwe werd pas echt verbroken door de aanleg van de Waal- en Rijnbrug in de tweede helft van de jaren dertig.

12. Terug wandelend richting Leemhof ziet u links het gerenoveerde oude postkantoor (**Dorpsstraat 56**), al jaren woonhuis. In het linker gedeelte van dit pand was tot het eind van de jaren dertig het Gendtse postkantoor gehuisvest en in het rechter deel zat een drogisterij. Het is een gemeentelijk monument en in oude staat hersteld.

13. Een minuut wandelen verder staat de Vlam. De steenfabricage is een belangrijke industrie

geweest voor Gendt. In 1891 waren er vijf steenfabrieken waarop 610 mannen, 52 vrouwen, 74 jongens en 42 meisjes lange werkdagen maakten. Dertig jaar eerder, in 1861, gaven zes fabrieken werk aan 279 mannen, 66 vrouwen en 151 jongens. Zij verdienden zo'n twintig, elf en zeven gulden per maand. Daarbij moet dan nog wel bedacht worden dan steenfabrieksarbeid seizoenwerk was; er was maar vijf maanden per jaar werk. (Gendt had in 1861 2144 inwoners; dat aantal was in 1891 gegroeid tot 2649. Dat betekent dat resp. 23% en 29% van de bevolking op steenfabrieken werkte.) De Vlam moet de band tussen de Gendtse bevolking en de steenfabricage duidelijk maken. Volgens ontwerper Jan van IJzendoorn staat de verbeelding centraal in de Vlam, niet de functionaliteit. Het project is uitgevoerd als leerlingbouwplaats van de Stichting Vakopleiding

Bouwbedrijf. Het vormt het sluitstuk van de herinrichting van het Julianaplein.

14. Een klein stukje verder ziet u in het plaveisel het gemeentewapen van Gendt. Dit kunstwerk werd aan de Gendtsse bevolking aangeboden door de Gentenarren bij hun 44-jarige bestaan in 2003. Het wapen van Gendt zoals het er hier uitziet, dateert uit 1796. Het is een kasteel met kantelen en een donjon. (Sinds de plannen voor een donjon op de Valkhofburcht weten we allemaal dat een donjon een woontoren is). Aan weerszijden van dat kasteel staan twee torentjes met de vlag in top en de toegangspoort is gesloten. Het gemeentewapen was gebaseerd op een middeleeuwse zegel uit 1343 van de burcht van Gendt, alleen had de poort toen nog geopende deuren en stonden er nog geen torentjes op. Het gaat terug op het verhaal dat in Gendt vroeger een kasteel zou hebben gestaan in de buurt van het oude centrum (misschien in de buurt van de Markt). Dat kasteel zou in 1355 verwoest zijn. Of het

echt heeft bestaan, zullen we wel nooit weten, maar een straat als de Burchtgraafstraat verwijst er nog naar.

15. Iets verder aan de overkant staan de Mythische Paarden, gemaakt door beeldhouwer Jac Maris, van wie ook het oorlogsmonument op Plein 1944 in Nijmegen is. De ranke paarden moeten aan het aardse feit herinneren, dat hier in de Dorpstraat de jaarlijkse paardenmarkt gehouden wordt op een vaste dag, namelijk de eerste dinsdag in september. Dan is er tevens kermis op het Julianaplein. De vergunning om een jaarmarkt te houden dateert uit het eind van de 15^e eeuw toen het Gendts stadsrecht uitgebreid werd. In het begin was de plek van de paardenmarkt het kruispunt Leemstraat/Nijmeegscheweg tot aan de dijk.

Burgemeester Lichtenberg was een goede bekende van beeldhouwer Maris en bij een bezoek aan zijn atelier viel dit beeldhouwwerk hem op en op zijn voorspraak werd het in Gendt geplaatst. In de tijd van Lichtenberg is onder zijn voorzitterschap van 'Gendt nog mooier' een aantal sculpturen

in Gendt geplaatst om de creativiteit in het dorp te stimuleren.

16. U bent bijna op het startpunt terug. Vlak voordat u dat bereikt kunt u een ludiek monumentje ontwaren, de Sprauwejager. In 1972 werd door carnavalsvereniging de Gentenarren op deze plaats een kersenboom aan het schuttersgilde St. Sebastianus geschonken. Al gauw vond men echter, dat deze boom niet compleet was zonder een sprauwejager. Van oudsher hebben jongetjes, in Gendt 'sprauwejagertjes' geheten, met veel geschreeuw en herrie van ratels en met keien gevulde bussen, de brutale spreuwen uit de kersensbongersds gewerd. Door plaatsgenoot Frans Leferink, de maker van dit beeldje, kon het idee van 1976 werkelijkheid worden. Van hem is ook de spreuk op de sokkel: 'Zo men de sprauwen jaagt, blijven de kersen'. Rond-

om de installatie van de Sprauwejager is indertijd het Sprauweijagersgilde ontstaan. Jaarlijks reikt zij de Orde van de Sprauwejager, een oorkonde en een kleine, bronzen sprauwejager, uit aan een persoon of instelling die zich bijzonder ingezet heeft voor de Gendtse gemeenschap. Om deze uitreiking te financieren bakken leden van het gilde jaarlijks op het Kersenfeest met overgave kersenkoeken, die zij dan verkopen.